

ARTUR SAWICKI

Buk zwyczajny

Buk i jego liście w wierzeniach pierwotnych unicestwiała uroki oraz złe czarodziejskie moce. Może dlatego stał się opiekuńczym drzewem naszych przodków i praprzodków, gdyż pod jego konarami budowali swoje siedziby już przed trzema tysiącami lat ludzie epoki brązu.

10 Ten fragment pióra Stanisława Szwarcbronikowskiego, znanego podróżnika i fil-

lowca, pochodzący z książki „Świadkowie naszych dziejów” jednoznacznie świadczy o tym, że historia tego gatunku jest wyjątkowo bogata.

Według książki „Drzewa wokół nas, czyli tajemnice które warto poznać...” Małgorzaty Falenckiej-Jabłońskiej: „Cyceron – rzymski mówca i polityk (106–40 r. p.n.e.) wspominał buk w jednej ze swych mów oskarżycielskich

domagając się poszanowania lasów, gdyż niszczenie tych drzew przynosiło znaczne szkody”.

Najstarsze wzmianki o tym gatunku można znaleźć w mitach greckich. Buki rosły na Olimpie, a w nich gnieździły się mądre sowy.

W XVI wieku podobno kanonik z katedry w Ferrarze szlifując drewno buka wydobyl z niego tak niespotykane dźwięki, że powstał

wówczas przypadkowo instrument nazwany fagotem – od łacińskiej nazwy *Fagus*.

W dawnych czasach popiół z drewna bukowego był wykorzystywany jako środek kosmetyczny. W XVII wieku fajce bukowej żadna nie potrafiła dorównać i „przesycić tytoniu duchem swojego drewna”.

W naszym kraju buk występował obficie, jednak do XVII wieku bardziej popierano karczowanie lasów niż ich ochronę, a historyczne dokumenty wskazują, że buk był wykorzystywany głównie jako materiał opałowy i budulcowy.

Buk zwyczajny (*Fagus sylvatica*) dorasta do 40 metrów wysokości, jest gatunkiem cieniolubnym i bardzo ekspansywnym. To drzewo wolno rosnące zwłaszczą w młodości. Dopiero po 120 latach osiąga 30 m wysokości, a może żyć do 300 lat. Najbardziej okazały buk rośnie w Sierakowie w rezerwacie „Buki nad Jeziorem Lutomskim” i ma około 330 lat i pierśnicę 218 cm. Warto wiedzieć, że jeden stuletni buk wytwarza 800 tysięcy liści o łącznej powierzchni 1600 metrów kwadratowych! W całym okresie swojego rozwoju pobrał on z powietrza 12,5 mln metrów sześciennych CO₂. W tej produkcji może go zastąpić 1700 młodych buków, każdy o średnicy korony ok. 2 metrów (wg Stefana Myczkowskiego „Człowiek, przyroda, cywilizacja”).

Jednym z najciekawszych egzemplarzy buka jest rosnący w Nadleśnictwie Nowogard, który w „Konkursie na najgrubsze drzewo w Lasach Państwowych u progu XXI wieku” uzyskał miano najgrubszy okaz tego gatunku w Polsce. Jest to drzewo w wieku 150 lat, o pierśnicy wynoszącej 750 cm i wysokości 33 m.

Buk swym zasięgiem obejmuje zachodnią, środkową i południową Europę, gdzie dominuje w lasach liściastych. W krajach południowych jego obecność związana jest z wysokością nad poziomem morza, a najpiękniejsze drzewostany bukowe spotyka się w Karpatach. Na północy i wschodzie, w regionach charakteryzujących się ostrymi zimami, buk nie występuje. Na wschodzie Europy miejsce buka zwyczajnego zastępuje gatunek pokrewny – buk wschodni. W naszym kraju przebiega wschodnia granica występowania buka zwyczajnego, a rośnie on w północno-zachodnich i zachodnich regionach oraz na południu w Sudetach i Karpatach. Buk jest najczęstszym liściastym gatunkiem europejskim.

Lasy pierwotne z udziałem buka występują w okolicach Wałcza, a wiekowe okazy tego drzewa są ozdobą Wolińskiego Parku Narodowego. Wyjątkowe okazy buka spotkać można w paśmie Wzgórz Bukowych (Puszcza Bukowa) koło Szczecina, mające 47 m wysokości i 6 metrów obwodu. Rzadkością są również ponad 200-letnie buki w Gaju Świętopelka nad Jeziorem Klasztornym w pobliżu Kartuz, gdzie objęte są ochroną rezerwatową. Buki pamiętające czasy Kazimierza Przerwy-Tetmajera rosną na Skalnym Podhalu.

Buk ma korę ciekłą, gładką i jasną – szarą lub popielatą. Jest wrażliwy na mrozy, czego wyrazem jest powstawanie charakterystycznych listew mrozowych na pniu. Drewno ma twarde, czerwono-białe, używane w szklenictwie, meblarstwie (klepka podłogowa i meble gięte) oraz na podkłady kolejowe oraz narzędzia rolnicze. Służy do wyrobu papieru oraz

jest źródłem najwyższej jakości węgla drzewnego.

Buk ma charakterystyczne gładkie i błyszczące liście, początkowo delikatne i jasnozielone, które w miarę upływu czasu grubieją i przybierają barwę ciemnozieloną. Należy on do gatunków drzew miododajnych dzięki dużym ilościom spadzi powstającej na liściach produkowanej przez mszyce. Kwitnie w kwietniu-maju, kwiaty męskie są zebrane w zwisłe grona, a kwiaty żeńskie osadzone są po dwa na wierzchołkach pędów. Owoce wydaje w wieku 40–50 lat, a w lasach po 60–80 latach. Są to trójgraniaste orzeszki o długości 1 cm, osadzone parami lub po trzy w kłapowanych okrywach o miękkich kolcach. Są one zwane bukwią, dojrzewają we wrześniu i październiku, a opadając na ziemię są przysmakiem dzików i jeleni. Otrzymywany z orzeszków bukowych olej (43%) znajduje zastosowanie w przemyśle spożywczym oraz wykorzystywany jest do celów technicznych. Dawniej orzeszki bukowe – odpowiednio prażone – używane były jako bakalie do ciast zamiast migdałów lub jako namiastka kawy. Warto wiedzieć, że jak każdy gatunek drzewa ciężkonasiennego buk obficie owocuje co kilka lat, i wówczas określamy go mianem roku nasiennego. Ciekawe, że w ramach przystosowania do tej obfitości orzeszków bukowych dominują one w diecie dzików. W poszukiwaniu tego przysmaku buchtują w ściółce stwarzając doskonałe warunki do kiełkowania bukwii. Jest to przykład kooperacji świata roślin i zwierząt, mechanizmów gwarantujących trwanie najbardziej złożonych ekosystemów lądowych, jakimi są lasy. □

Ulistniona gałązka buka

Bukwie